

УДК [94+008](477)

ББК 63.3(4Укр)-7

Богдан Лепкий та Іван Франко: історія взаємин

У статті розглянуто творчі стосунки Б. Лепкого та І. Франка, визначено їхню роль у закладенні наукових студій української ідентичності та самобутності. Зроблено наголос на особистісних взаєминах культурних діячів.

Ключові слова: Б. Лепкий, І. Франко, українська культура, література, українознавство.

The article deals with creative relations of B. Lepkyi and I. Franko, their role in the bookmarking of scientific studios of the Ukrainian identity and originality. The main attention belongs to the personal mutual relations of cultural figures.

Keywords: B. Lepkyi, I. Franko, Ukrainian culture, literature, Ukrainian study.

Діячі української культури завжди займали помітне місце в житті народу, який упродовж багатьох століть жив в умовах бездержавної нації. Дуже часто культурне будівництво виконувало функцію державного. Особливе місце в українській історії займає ХІХ ст., коли на арену суспільного життя виходять знакові постаті, які відіграють вагомий роль у пробудженні громади, окресленні нових векторів руху, намагаються консолідувати спільноту. У пантеоні цих світочів гідне місце належить І.Я. Франку – письменнику, поету, перекладачу, мислителю, активному громадсько-політичному діячу. Звичайно, що вплив цього «велета праці» не міг не позначитись на творчості інших діячів. Його настанови: «ми мусимо навчитися чути себе українцями, ... поперед усього пізнати ту свою Україну, ... щоб ми розуміли всі прояви її життя...» [Франко 2006: 435 – 446] знаходили благодатний ґрунт у середовищі української інтелігенції, зокрема, і в творчості Б. Лепкого.

Огляд новітньої літератури дає підстави стверджувати, що ще недостатньо розкрито взаємини цих знакових для українознавства постатей. Зокрема, відомий франкознавець Р.Горак, який найбільше уваги і часу присвятив вивченню творчості Івана Яковича, частково торкається відносин цих західноукраїнських митців у розвідці «Трагедія Богдана Лепкого» [Горак 2002]. Н. Білик ґрунтовно дослідила постать Б. Лепкого в контексті українсько-польських зв'язків [Білик 2005; Білик 2008]. Дослідниця О. Гомотюк розглянула українознавчу діяльність Б. Лепкого на тлі європейського інтелектуального простору [Гомотюк 2007]. У. Скальська, засновниця Союзу українок та Клубу інтелігенції ім. Б. Лепкого, присвятила низку досліджень життєвому шляху відомого поета і письменника, в своїх спогадах вона описує гостювання І. Франка у с. Цигани на Бережанщині [Скальська 2007]. М. Шумка звернула увагу на окремі аспекти взаємовідносин Б. Лепкого та І. Франка [Шумка 2007]. Та все ж таки окреме комплексне дослідження з цього приводу відсутнє.

Тому об'єктом нашої розвідки виступає національно-культурне життя України ХІХ – початку ХХ ст. Предметом дослідження є з'ясування перебігу взаємин між І. Франком та Б. Лепким.

Насамперед зауважимо, що Б. Лепкий істотно оцінив Франкову спадщину. Так, у збірнику, присвяченому п'ятій річниці з дня смерті І. Франка, котрий вийшов у Берліні, він оприлюднив дві статті: «Іванові Франкові» та «Іванові Франкові в п'яті роковини смерті» [Лепкий 1921], в яких називає українознавця центральною постаттю після Т. Шевченка, українським Мойсеєм, що сорок років водив український народ та сам не зміг увійти до нової української держави: «*Не було тобі втіхи великої / На терновій дорозі життя. / В нетрях нуці великої, дикої / Ти шукав для себе забуття...*».

Такі пророчі слова прозвучали в п'яту річницю смерті І. Франка [Лепкий 1921: 5]. Титанічна постать українського Мойсея, його літературна творчість та слава завжди бентежили уяву Б.Лепкого. Саме таким, що завжди простягає руку ближньому, віддає своє серце і любов та перебуває в одвічному пошуку та блуканні, він уявляв собі І. Франка.

Звернемо увагу на перші враження від знайомства з І. Франком. Насамперед, відзначимо, що від самого народження Б. Лепкого оточувала висока духовність та шляхетність. Він народився в родині сільського священика Сильвестра Лепкого, який закінчив Львівський університет та друкував свої твори під псевдонімом Марко Мурава. Рід Лепких на той час вважався прогресивним та освіченим. Уже в п'ять років Б. Лепкий вільно читав твори Т. Шевченка та Г. Квітки-Основ'яненка. Зважаючи на успіхи хлопчика, його відразу прийняли у другий клас Бережанської школи. Учнем він вперше почув про І. Франка на уроках польської мови під час написання шкільного твору «Зимовий вечір на селі». Вчитель Б. Лепкого, прочитавши твір одного із його друзів, зазначив: «з тої пори, як мені в Дрогобичі польські завдання писав Іван Франко, я такої гарної праці, як оця, ще не мав» [Лепкий 1991: 510]. Саме цей вчитель пізніше показав хлопцеві збережені шкільні зошити І. Франка, «які йому писав своїм характеристичним письмом наш великий письменник», – згадував Б. Лепкий.

Найбільше відомостей про стосунки двох українських письменників знаходимо у мемуарах Б. Лепкого. Зокрема, це «Казка мого життя» та «Три портрети», присвячені І. Франку, В. Стефанику та В. Оркану. Б. Лепкий пригадує собі кілька днів, проведених у с. Жуків Бережанського району, де проживав тоді з родиною. Малим приїхав Богдан на вихідні зі школи додому і, взявши згорток «Зорі», серед вишень занурився у чарівний світ «Захара Беркута». Близькою і зрозумілою здавалась йому ця повість, бо вже не раз він чув від батька оповіді про Тухлю. Для хлопця повість «Захар Беркут» була найкращою пригодою, і ні «Робінзон Крузо», ні «Робінзон Швейцарський», ні «Дух Пущі» не могли з нею порівнятись: «ти не читаєш її, а просто переживаєш момент, що його закріпив поет на папері», писав Богдан [Лепкий 1991: 615].

Тогочасна ситуація у національно-культурному житті Галичини не вирізнялася багатством українського слова. На той час українських друкованих книг було порівняно небагато, і те, що у 1887 р. одна із Франкових збірок, а саме, «З вершин і низин» з'явилась у Бережанській гімназії, вважалось надзвичайною подією. Зазвичай, у домі Лепких щовечора було заведено читати вголос різні твори, і того разу Б. Лепкому до рук попала саме ця книга. Перебуваючи під враженням від прочитаного, він запам'ятав Франкові твори влучними та гострими, для нього вони «падуть, як молот на ковадло» [Лепкий 1991: 619]. Ідея народної боротьби, якою пронизана ця збірка ліричних і епічних творів, запала в серце молодому юнакові, викликала в нього нові почуття. Надалі він пильно стежив за культурно-громадською діяльністю І. Франка, перечитував журнали, в яких друкувалися його твори: «Товариш», «Батьківщина», «Правда». Разом з друзями переживав третій арешт М. Павлика та І. Франка.

«Я ще й нині Франка уявляю собі таким, яким його тоді під грушкою у Жукові побачив. Був він у повнім розцвіті сил і видно, що почував себе добре на селі, здалеку від гамору Львова і від редакційної, літературної та наукової праці», – таким вперше постав І. Франко перед Б. Лепким, коли разом з А. Чайковським приїхав у гості до його батька о. Сильвестра [Лепкий 1991: 624]. Наступна доленосна зустріч двох непересічних особистостей відбулася вже у 1892 р. Двадцятирічний юнак Богдан зустрівся з досвідченим, обтяженим життям І. Франком: «я мав честь пережити з Покійним декілька щасливих днів у моїй батьківській хаті, в Бережанському повіті і на Поділлі в Циганах. Мені не було ще 20 літ; життя до мене що лиш усміхалося з усіма привабами й чарівними надіями, я був – весна. А Франко переживав тоді саме полудне своїх гарячих жнив. Не легко було мені, молодому, зрозуміти цього великого женця на нашому народному лоні» [Лепкий 1991: 624]. Трепетно і з повагою відносився молодий Б. Лепкий до І. Франка, визнаючи його авторитет, не втручався у їхні з батьком розмови, намагався лише тихо слухати.

Приятелював І. Франко і з о. О. Глібовицьким – братом матері Б. Лепкого. Сам Б. Лепкий акцентує увагу на цих дружніх стосунках: «зразковий греко-католицький священник високо цинив... Франка, а Франко його поважав, чого доказом їхнє листування» [Лепкий 1991: 642]. Як зазначає У. Скальська, її бабуся (найстарша дочка М. Глібовицького) часто розповідала про гостину І. Франка у с. Цигани. Хоча на той час їй було лише дванадцять років, вона добре пам'ятала Франка та його дружину Ольгу з дітками. Якщо брати до уваги листування І. Франка, то дослідникам вдалося відшукати дев'ять збережених листів О. Глібовицького до І. Франка та три листи сестри священника Дарії до його дружини О. Хоружинської [Скальська 2007: 58 – 69]. Такі зустрічі з культурно-громадськими діячами були звичними для дому Глібовицьких, де поряд із розмовами, які велися на актуальні тогочасні теми, проводились також імпровізовані домашні концерти.

Доля дарувала Б. Лепкому ще неодноразові зустрічі з І. Франком. У 1898 р. українська громадськість святкувала столітній ювілей української літератури з моменту виходу «Енеїди» І. Котляревського рідною мовою і двадцять п'яту річницю літературно-наукової діяльності І. Франка. Б. Лепкий, в пам'яті якого закарбувався задуманий і поважний образ митця, вперше принародно почув його виступ. В голосі І. Франка відчувався підйом і гострота думки: «відповідаючи на привіти, казав він, що ніколи не вважав себе ані великим талантом, ані героєм, ні зразковим характером, тільки був тим мулярем, що замурує діри в нашій народній мурі і тим пекарем, що для наших людей пече хліб насущний, бо, вихований у твердій школі життя, засвоїв собі два принципи, а саме: сповнювати свій обов'язок і безнастанно працювати» [Лепкий 1991: 633]. Говорив І. Франко спокійно і врівноважено, щиро та переконливо, а головне, без пафосу: «нехай пропаде моє ім'я, але нехай росте і розвивається український народ» [Лепкий 1991: 634]. Б. Лепкий вважав, що ці слова були не промовою, а маніфестом до примирення І. Франка з оточенням.

Ще однією сторінкою у творчих взаєминах обох поетів був «молодомузівський» період. Ставлення І. Франка до Молодої Музи та її учасників було суперечливим і неоднозначним. Осердям літературного угруповання, яке було створене у Львові у 1906 р., стали молоді вихідці із провінції. Вони поставили собі за мету шукати нових орієнтирів у мистецтві та літературі, спрямованих на загальноєвропейський культурний розвиток, на розрив із традиціями реалізму та естетикою минулого.

До нього входили П. Карманський, В. Пачовський, С. Чернецький, С. Твердохліб, О. Луцький, М. Рудницький та Б. Лепкий, який часто приїздив із Кракова і бував у Львові. Львів кінця ХІХ – початку ХХ ст. став ареною для формування нової української інтелігенції, вихідців переважно із простих сімей, яка намагалась відірватись від усталених мірок і взяти за орієнтир європейський модернізм з його зосередженням на внутрішньому світі. Звичайно, що поява нових ідей не була радо зустрінута метрами української культури. «Молода генерація виступила на літературне поле з новими окликами, з новим розумінням літератури й її задач. Література мала бути по змозі вірним зображенням життя, і то не мертвою фотографією, а образом, оґритим власним чуттям автора, надиханим глибшою ідеєю. Переважно хлопські сили походженням,.. молоді письменники взялися малювати те життя, яке найліпше знали, – сільське життя», – так відразу зреагував І. Франко на появу нових тенденцій в літературному руслі. [Франко 1984: 496].

Своєрідним був і спосіб життя так званої «української богемі», головні моменти якого окреслив П. Карманський у книзі «Українська богема» [Карманський 1996]. Вихідці із простих сімей намагались, за зразком європейських митців, розірвати зв'язок із традиціями реалізму та естетикою минулого і зосередитись на внутрішньому світі і самооцінці людини. «Молоді письменники не зупинялися перед ніякою дростичністю, перед зіпсуттям і неморальністю, а декому здавалось, що вони навіть залюбки малювали ті темні, патологічні сторони життя. Появились у літературі якісь напівдикі ідіоти, цигани, жиди, жебраки, арештанти – і всюди спосіб малювання був однаковий, то значить, не шаблонний; усюди автори силкувалися проникнути вглиб людини, оцінити ситуацію, в якій вона знаходилась, зрозуміти мотиви її поступування», – таким постав перед І. Франком процес становлення модернізму [Франко 1984: 497].

За прикладом тих ж таки європейців молодомузівці збирались у кав'ярнях, де в основному обговорювали твори сучасних письменників. Зазвичай, місцем для цих дискусій була львівська кав'ярня «Монополь». Сюди ж часто приїздив і Б. Лепкий із Кракова, де на той час мешкав із сім'єю: «я був тоді у Кракові, як «Молода Муза» прийшла у світ, але я її не цурався» [Лепкий 1991: 639]. Молодомузівці називали його «Професором», щоправда, ним він стане значно пізніше, а тоді він був лише викладачем у Краківському університеті. П. Карманський, один із діячів «Молодої Музи», був активним учасником таких «посиденьок» у кав'ярні, і майже щовечора зустрічав там І. Франка: «приходив кожного дня під вечір до нашої скромної каварні «Монополь» незаметно, без шуму, немовби соромився, що важиться у своєму одязі засісти при одному столі з огрядно одягнутими, многонадійними паничами, якими ми намагались («молоде-дурне») бути. Випивав свою склянку чаю, виймав з кишені в камзолі сріблу крону й бавився нею. І ждав на нагоду побавитися нами – молодими. Та приходилося звичайно ждати без успіху. Нам зашивалися роти в його товаристві, бо ми добре знали гостроту його язика й великі відомости, з якими ні один з нас не міг суперничати» [Карманський 1996: 39]. Звичайно ж, що молоді письменники боялися гострих Франкових слів і подовгу не наважувались вести свої розмови в його присутності.

Слід зауважити, що думка про те, що І. Франко виступив з різкою критикою творчості Б. Лепкого, як одного із діячів «Молодої Музи», побутувала тривалий час у літературі. І. Франко своїм покликанням вважав творити і жити для народу, тому не дивно, що його оцінка літературної діяльності інших письменників була відповідною. Але він, хоч і не погоджувався з ідеями «Молодої Музи», не був противником творчості Б. Лепкого, – саме на це і звертає увагу Р. Горак [Горак 2002: 22].

Проте у спогадах Б. Лепкого знаходимо підтвердження «похолодання» у стосунках між ними. Поет згадує, що коли вийшла іронічна стаття «Без маски» одного із молодомузівців, в якій були згадані Франкові слова «вниз котиться мій віз», то її авторство помилково приписали Б. Лепкому. Відповідь І. Франка була гострою, а «що «Без маски» з'явилося в Кракові, то й мені дісталось дещо. Чи слушно, чи не слушно, це до речі не належить. Може, трохи так, а трохи ні, як у кожній полеміці, в літературній зокрема. Борониш свої позиції, запалишся і щось таке ляпнеш, чого потім і віджалувати не можеш», – зазначає Б. Лепкий [Лепкий 1991: 640]. Письменник поривався до зустрічі із І. Франком, але позаяк жив у Кракові, то зустріч відбулася не скоро: «мені здавалось, що Франко мене чомусь-то не любить, а йому могло здаватися, що я його недооцінюю і не шаную в такій мірі, на яку він собі заслужив. «Краківська школа», – казав іноді з нетаємним докором» [Карманський 1996: 27].

І. Франко, часто втомлений, з буханцем хліба під пахвою, з кипюю рукописів, які потрібно було ще опрацювати вдома, не оминав нагоди послухати «балачок» молодих поетів. Часто його слова лунали гостро та образливо, але ще частіше він був лише мовчазним слухачем. Будучи людиною енциклопедичних знань, завжди вмів сказати влучне слово чи підкреслити недолік різким: «дурниці говорите». Для молодих він був наче Юпітер, перед яким схилялися всі інші боги: «був невмолимим суддею в мистецьких справах і прямо дивував нас своєю глибокою аналізою творчості нашої і чужої, хоча розходився у своїх поглядах з нами і не мав виправдання для наших ідеалів модернізму. Домагався

від літератури життя – мізку і крови; молодечого буяння по хмарах ненавидів» [Карманський 1996: 28]. Зважаючи на обставини, він часто критикував молодомузівців за молодечий запал, але при нагоді визнавав свої помилки.

Варто зауважити, що чимало спільних рис знаходимо у спадщині двох інтелектуалів. Так, Б.Лепкий, навіть проживаючи у Кракові не поривав зв'язків з батьківщиною, не забував ні історії, ні культури українського народу. Свою наукову і творчу працю він присвятив українству, читав лекції на українській мові. Саме він вважав, що слова «Україна, український» вперше з'явилися в Іпатіївському літописі у 1187р. для позначення окраїнних земель, в своєму історичному розвитку ці слова перейшли до козацтва, а згодом до нашого нового письменства [Лепкий 1921: 8]. Життя на чужині викликало у нього ностальгію і тугу за рідною землею, «воно примусило його теж переїхати свою хату на оазу українського життя й культури на чужинному пустирищі. Все, що українське приїздило у Краків, чи тільки гостювало в ньому, зосереджувалося в гостинному домі Лепких» [Голубець 1943: 9]. Гостювали в його домі, по вулиці Зеленої, О. Курилас, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, А. Жук, О. Новаківський, М. Голубець, М. Грушевський, К. Студинський, О. Барвінський та інші культурно-просвітницькі діячі.

Поетія займає чільне місце серед українознавчої спадщини обох митців. Все своє життя І. Франко та Б. Лепкий невтомно працювали на літературній ниві, намагаючись увібрати і показати у своїх творах красу і велич рідної землі, її багатства, український народ з його болями і печалями, радостями й бентежними відчуттями. Мабуть, найбільше велич поета проявляється тоді, коли його вірші стають народними піснями. Так сталося і з віршем Б. Лепкого «Журавлі», котрий отримав нове життя у народній пісні «Чуєш, брате мій», а інша його поезія «Час рікою пливе» гармонійно переплелася з Франковою «Як почуєш вночі», і теж вважається вже народною піснею. Ряд віршів І. Франка, зокрема «Червона калино, чого в лузі гнешся», «Чого являєшся мені у сні», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня» трансформувалися на народні співанки.

І. Франко та Б. Лепкий розуміли, що усна народна творчість поєднує в собі погляди українців на культуру, побут, вірування народу, що вилилось у співпрацю над піснею про козака Плахту, ранні записи якої І. Франко просив Б. Лепкого знайти в архівах: «тоді-то і просив мене, щоб я зайшов до архіву Чарторийських у Кракові і дещо перевірів, а дещо переписав заново. Знаю, що я ходив туди, розшукував, переписував і посилав Франкові, за що він мені подякував окремим листом» [Лепкий 1991: 635].

Ще однією стороною взаємин двох діячів була співпраця на літературному поприщі. Часто Б. Лепкий посилав свої праці до друку у Літературно-науковий вісник, головним редактором якого був І. Франко, принагідно додавав ще й кілька слів, але «Франко мало коли відписував, бо праці мої приймав і друкував без змін» [Лепкий 1991: 635], цим самим цілком покладаючися на стиль і мову викладу Б. Лепкого. Проте вже у листі до К. Студинського Б. Лепкий із жалем зазначає: «моя збірка «З життя» пройшла цілком незамітно, навіть пес не гавкнув... В огляді Франка за 1899 р. говориться про всяких Мандичевських, Крушельницьких і других та величається їх вишколену, а навіть ви рафіновану форму, а про мене ні словечка. Так якби я, не то нічого не видав, але навіть і пером не кивнув» [Журавлі повертаються 2001: 490]. В іншому листі до того ж таки К. Студинського Б. Лепкий розповідає, що на одну із його робіт М. Лозинський написав позитивну рецензію, і зазначає, що очікує ще й Франкової оцінки: «а хіба ж Ви не знаєте, що у нас треба не аби-якої відваги, щоби чийсь стихи рівняти з франковими! Я лиш жду спростовання в наступній книжці «Вісника» (ЛНВ), що буде починатися словами: бреше добродій Лозинський і т. д.», і тут же продовжує: «а все таки скажу, що я не пишу гіршим язиком, як другі. Не кую нових, не насилую себе, щоб писати так, як хтось пише, а натомість, говорю й пишу так, як живий нарід говорить і отсе мій гріх» [Журавлі повертаються 2001: 506]. Проте необхідно вказати, що кількома роками пізніше І. Франко у дослідженні «Южнорусская литература» (1904 р.) відзначив та підкреслив талант Б. Лепкого: «мягкостью колорита и нежностью чувства блещат новеллы и стихотворения Богдана Лепкого» [Франко 1984 (2): 158].

У контексті популяризації духовних надбань українського народу І. Франко та Б. Лепкий звертали свої погляди на розвиток літератури, як однієї із складових культурного процесу. Зокрема, обидва написали праці з української літератури: І. Франко – «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.», що вийшла у 1910 р., а Б. Лепкий «Начерк історії української літератури» в двох частинах, які видрукувані у 1909 і 1912 рр. Роботи акцентують увагу на переломних моментах української історії: княжій добі, козацько-гетьманському періодові, детально аналізують пам'ятки староруського письменства. Звичайно, що «Слово о полку Ігоревім», котре у їхній творчій спадщині займає одне із найпомітніших місць, стало предметом уваги обох письменників. Цей твір є вершиною літературної творчості середньовіччя, тому він і став сферою наукового інтересу дослідників. І. Франко реконструював його текст, робив критичні зауваження у замітках, переспівував окремі частини, давав рецензії на твори тогочасних авторів, присвячені цій пам'ятці. Однією з таких була позитивна рецензія

на польський переклад «Слова...» Б. Лепкого (1905 р.), яку, за словами Богдана Сильвестровича, почав «Франко легким докором, що я не переклав нашого архітвора на теперішню нашу мову, лише перевішував по-польськи, але чим далше, тим прихильніше оцінював мою працю, аж дійшов до того, що назвав цей переклад найкращим з усіх дотеперішніх, та ще додав, що в інтерпретації деяких так званих темних місць мені вдалося найближче підійти до тексту» [Лепкий 1991: 641]. Дослідження «Слова...», в якому Б. Лепкий врахував як своєрідність давньої творчості, так і культурні запозичення, вилилось у цілий розділ першої книги «Начерку історії української літератури» [Лепкий 1991 (2): 268 – 299]. І. Франко, який детально проаналізував і зіставив переклад Б. Лепкого з відомими йому перекладами інших авторів, зокрема поляків Гудебського та Бельовського, зауважив, що жоден із них не можна вважати вдалим. На його думку, саме він увесь поетичний спектр своєї душі вклав у переклад цієї староруської пам'ятки та, хоч і не був поляком, в літературному плані зробив більше, ніж вони самі за сто років від виходу «Слова...». «Переклад, у який автор вложив, можна сказати, всю силу своєї поетичної індивідуальності і який наслідком того вийшов без порівняння живіший, барвниший і кращий від усіх відомих мені досі перекладів. І вийшов при тім, так сказати, зовсім modern», – такими словами він охарактеризував його роботу [Франко 2010: 647].

Отже, перебіг взаємин двох українознавців – І. Франка та Б. Лепкого – був не завжди простим. Б. Лепкий доволі високо поцінував літературну та наукову діяльність І. Франка, який «був не як кафедра українознавства, а як цілий український університет» [Лепкий 1991: 629]. Чимало позитивних рецензій отримала творчість Б. Лепкого у характеристиці І. Франка. Підкреслимо, що обидва вони сприяли інтеграції українства в європейському просторі, представляючи на цій арені свій народ як окремішній та самобутній, з власними віковими традиціями і духовними надбаннями. Б. Лепкий, хоч і провів багато років в еміграції, став амбасадором українства у Кракові, а І. Франко виступив популяризатором українського слова на багатьох мовах. Творчість цих письменників, знана й за межами України, завжди сприятиме зростанню національної свідомості українства та його утвердженню у світовому інтелектуальному просторі.

Література: Франко 2006: Франко І. Поза межами можливого / Націоналізм: антологія. 2-ге вид. / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2006. – С. 435 – 446. Лепкий 1921: Лепкий Б. Іванові Франкові в п'яті роковини смерті // В п'яті роковини смерті І. Франка. – Берлін, 1921. – С. 5 – 9; Горак 2002: Горак Р. Трагедія Богдана Лепкого. – Івано-Франківськ, 2002. – 72 с.; Білик 2005: Білик Н. Постаць Б. Лепкого у контексті українсько-польських взаємин // Українська історична біографістика. – Тернопіль, 2005. Ч. 1. – С. 191 – 212; Білик 2008: Білик Н. Роль Б. Лепкого у поглибленні інтеграції України в світовий культурний процес // Україна – Європа – Світ. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 108-118; Гомотюк 2007: Гомотюк О. Українознавча діяльність Б. Лепкого як чинник легітимізації українства у європейському інтелектуальному просторі // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Б. Лепкого. – Тернопіль, 2007. – С. 284 – 290; Скальська 2007: Скальська У. Шевченкіана і франкіана Б. Лепкого // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Б. Лепкого. – Тернопіль, 2007. – С. 58 – 69; Шумка 2007: Шумка М. І. Франко у рецепції Б. Лепкого // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Б. Лепкого. – Тернопіль, 2007. – С. 328 – 330; Лепкий 1991: Лепкий Б. Твори: в 2 т. – К., 1991. – Т. 2. – 719 с.; Лепкий 2011: Лепкий Б. Іванові Франкові в п'яті роковини смерті // Вибрані твори: в 2 т. – К., 2011. – Т. 2. – С. 167-169; Карманський 1996: Карманський П. Українська богема. – Львів, 1996. – 144 с.; Лепкий 1991 (2): Лепкий Б. Начерк історії української літератури. – Мюнхен, 1991; Франко 1984: Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку // Зібрання творів: в 50 т. Т. 47. – К., 1984. – С. 471 – 529; Голубець 1943: Голубець М. Життєвий шлях Б. Лепкого // Богдан Лепкий. 1872 – 1941: зб. на пошану пам'яті поета. – Краків, 1943. – С. 8-12; Франко 1984 (2): Франко І. Южнорусская література // Зібрання творів: в 50 т. Т. 47. – К., 1984. – С. 101 – 161; Франко 2010: Франко І. «Slovo o pulku Igora», Przelozyl Bohdan Lepki // Додаткові томи до зібрання творів. – К., 2010. – Т. 54. – С. 646 – 655.

В статтє рассмотрєны творческєє отношенєя Б. Лепкого и И. Франко, определєна их роль в закладке научных исследований украинской идентичности и самобытности. Сделан акцент на личностных взаимоотношениях культурных деятелей.

Ключевые слова: Б. Лепкий, И. Франко, украинская культура, литература, украиноведение.

Надія Дирда, зберігач фондів
музею Б. Лепкого (Бережани)

Відзначення 60-річчя ювілею Богдана Лепкого (за матеріалами фондів музею Б.Лепкого)

У статті на основі матеріалів із фондів музею Б. Лепкого висвітлюється святкування 60-річчя письменника. Особлива увага звертається на ювілейні заходи в Бережанах, Рогатині, Львові, Кракові.

Ключові слова: ювілей, академія, афіша, пам'ятник, вілла «Богданівка», Б. Лепкий.

Діяльності Богдана Лепкого притаманні широкий діапазон і багатогранність. Не було жодної вагомої ділянки культурного та громадсько-суспільного життя, в яких він безпосередньо чи опосередковано не брав би участі. Де б не перебував: в Україні, чи за її межами – його гаслом завжди було жити, працювати, творити для України.

Волею долі, а пізніше через політичні обставини, йому довелося жити і працювати далеко від рідної землі у Кракові, Відні, Берліні... Але ці непрості обставини не перешкодили Б. Лепкому стати одним із найвидатніших діячів українського національного культурного відродження.

На святкуванні свого 50-річчя у 1922 році в Німеччині на щирі слова признання, виголошені Р. Смаль-Стоцьким, за заслуги для української культури Б. Лепкий відповів, «що охоту до праці він одідичив від батьків, що це не його заслуга, а прямо життєва konieczність, що в праці він знаходить розраду й задоволення» [Лев 1976: 66]. В родині Лепких плекали народні традиції, мову, культуру народу, з однаковою гостинністю приймали і таких високих гостей як М. Івасюк, А. Чайковський, І. Франко, і простих селян. Звичайно, що батько, о.Сильвестр Лепкий, прищепив синові любов до рідного народу, його літератури і мистецтва. Українське село, Крегулець, Поручин, Жуків, Бережанська гімназія були тим життєдайним джерелом, що жило його творчість, додавало сил долати злигодні життя, наснажувало на працю й боротьбу в ім'я народу. В поетичному творі «Сповідь землі» Б. Лепкий показує спорідненість своєї письменницької долі з подільським краєм, з його тихими полями: «Тиха ніч наших піль / Мене на світ родила / І весь свій смуток, весь свій біль / На серце положила» [Лепкий 1997: 195].

Богдан Лепкий прагнув чесно, самовіддано оспівувати героїчне минуле свого народу, розкривати благородство душі простої людини, інтелігенції, утверджувати ідеали добра й справедливості. Творчість Б. Лепкого ще за життя вийшла далеко за межі України, стала надбанням багатьох літератур. «Я був лиш одною струною на тій многострунній гарфі, що зветься українською, а коли моя струна, як Ви кажете, добула себе не одну гарну нотку, так це тому, що дзвеніла вона згідно й гармонійно зі своїми товаришами. Всі ми, я і мої покійні та живі товариші пера, настроєні були на цей сам акорд, акорд визвольної ідеї, акорд праці для здійснення наших народних ідеалів, акорд віри, що наша слушна і справедлива справа не пропаде, а вийде переможцем», – проголосив Б. Лепкий у Німеччині на відзначенні свого 50-річного ювілею [Лев 1976: 66].

До свого 60-річчя Б. Лепкий приходив з великим творчим доробком, якому присвячують свої дослідження літературознавці М. Рудницький, М. Степняк, В.Дорошенко, М. Голубець та інші. Тому 60-ліття з дня народження видатного українського письменника Богдана Сильвестровича Лепкого українське громадянство зустріло гідними ювілейними святкуваннями як на українських землях, так і закордоном.

Так з нагоди 60-ліття Б. Лепкого та з метою популяризації «віщого» слова письменника серед українського громадянства редакція літературно-наукового місячника «Дзвони» присвятила ювіляру пам'ятне число, зміст якого становили наукові статті та вірші-присвяти [Дзвони 1933]. На сторінках часопису друкують свої літературознавчі роботи В. Ратич, метою якого було показати, «що справді дав Б. Лепкий і рідній літературі і рідній нації», М. Козак подає наукову розвідку про «Начерк історії української літератури» Б. Лепкого, де порушив питання ролі митця як перекладача, видавця, викладача. Енциклопедичною за своїм характером і обсягом матеріалу стосовно культурно-освітньої та громадсько-політичної діяльності Б. Лепкого під час Першої світової війни й визвольних змагань 20-х років, про працю в таборах українських військовополонених в Німеччині упродовж 1915 – 1925 рр. є стаття «Богдан Лепкий у Німеччині» учасника цих подій, родича Б. Лепкого З. Кузеля.

З нагоди ювілею у 1932 році Б. Лепкий як автор «Мазепи», був нагороджений найвищою урядовою нагородою Української Народної Республіки в екзилі «Перехідним перснем Мазепи». В експозиції музею Б. Лепкого знаходиться акт передачі Б. Лепкому цієї нагороди. Перстень було виготовлено з трофейної московської зброї, прикрашено гербом Мазепи. На жаль, під час Другої світової війни перстень було загублено. В експозиції музею знаходиться тільки фото його відбитка, передане племінником письменника із США доктором Романом Смиком. Крім цього, з нагоди ювілею Богдан Лепкий був нагороджений Грамотою Головного Отамана Української Народної Республіки А.

Лівницького, Грамотою Української Громади Берліна, Грамотою Української бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. Вітальні телеграми на адресу ювіляра прислали Митрополит А. Шептицький, майбутній патріарх УГКЦ Йосиф Сліпий та багато громадських, культурно-освітніх, наукових організацій Галичини та зарубіжжя. В експозиції п'ятого залу музею Б. Лепкого знаходиться вітальна адреса від товариша «з молодих літ» Івана Поплавського.

Святкування 60-річчя письменника проходило по всій Галичині. Найбільші урочистості відбулися у Кракові, Львові та рідних Бережанах. У Бережанах був створений спеціально з цієї нагоди ювілейний комітет, який очолив товариш письменника професор гімназії в Бережанах о. Василь Дубицький, а членами були представники усіх українських товариств у місті. Як писав Петро Сагайдачний у газеті «Новий час» «20-те грудня 1932 року надовго залишиться в пам'яті. Це вперше Бережанщина здобулась вітати за життя свого поета і письменника» [Сагайдачний 1932]. Святкова програма, складена комітетом, була розписана на весь день і складалася із чотирьох частин: Богослужіння в церкві, академії для селянства та шкільної молоді, концерту ввечері та вечері в «Українській Бесіді». Афіша, що сповіщала бережанцям та гостям міста цю святкову програму, збереглася до нашого часу і зараз знаходиться в експозиції музею письменника. Частина експозиції третього залу музею складається з ювілейних дарунків Б. Лепкому. Це, перш за все, пам'ятний альбом від бережанців у шкіряній оправі, виконаний переплетнею НТШ у Львові, а оформлений гімназистом, у майбутньому відомим архітектором у США, Аполінарієм Осадцою. В альбомі вміщені пам'ятні фотографії з сіл Поручина, Жукова, Раю та міста Бережани, а також світлини відомих діячів і знайомих із Бережанщини. Альбом був поміщений у вишитий футляр. Не менш цінним був дарунок від громади села Жукова, де довгий час працював священником батько письменника о. Сильвестр Лепкий. Ювілярові було вручено грамоту, якою Громадська Рада на своєму засіданні 2 грудня 1932 року, виконуючи бажання і волю всіх громадян, іменувала Б. Лепкого Почесним Громадянином Жукова, а вулицю, що вела від кооперативи «Єдність» до церкви «на вічні часи» назвала його іменем.

«Коли б сьогодні спитали мене, ким я бажав би бути – чи високим достойником, чи капіталістом і багатиром – я, незважаючи на пройдений мною шлях, повний трудів і турбот, без застанови сказав би: я хочу бути українським письменником!» – ці слова сказав Богдан Лепкий на святі в Бережанах 20 грудня 1932 року, відповідаючи на привітання та дякуючи за пошанування на рідній землі [Сагайдачний 1932].

У третьому експозиційному залі музею є ще одна афіша із святкування 60-річчя Б. Лепкого – із Рогатина. Із неї довідуємося, що концерту, який розпочинався о 19 годині, передувала надзвичайно цікава виставка оригінальних листів й автографів багатьох українських письменників і діячів (39 імен), серед яких були і рукописи Богдана Лепкого. З 1930 року Богдан Лепкий разом з родиною приїжджав до живця «Черче» біля Рогатина (Івано-Франківська обл.) на відпочинок і лікування. Черче, перший український санаторій, було одним із центрів культурно-громадського життя галицьких українців того часу. Сюди приїздили такі визначні постаті, як Кость Левицький, Кирило Студинський, Нестор Нижанківський, Роман Купчинський, Євген Маланюк та ін. І усі вони гуртувалися навколо Богдана Лепкого. Тому так величаво пройшли ювілейні святкування і в Рогатині. Важливим і цікавим є той факт, можливо, один із перших в історії літературної України, що вдячні земляки – бережанці та рогатинці – зібрали кошти від громад на побудову в живці «Черче» будинку для родини Лепких, названого на честь письменника вілла «Богданівка». Ці події описує в першому в Україні романі про творчість братів Лепких «Від передгроззя до громовиці» письменник, лепкознавець, лауреат премії імені Братів Богдана та Левка Лепких Роман Коритко [Коритко 2000].

У Львові 15 лютого 1932 року заходом Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка був організований святковий концерт у залі театру «Ріжнородностей», на якому був присутній і сам ювіляр з родиною. Розпочалася святковий захід промовою голови Товариства письменників і журналістів ред. В. Мудрія. Далі були виступи О. Луцького, П. Карманського, М. Рудницького, М. Голубця, С. Чарнецького, присвячені творчості та громадсько-культурній діяльності Б. Лепкого. Сам Б. Лепкий на святі ділився спогадами про «Молоду Музу», талановитих літераторів та художників, яким допомагав у Кракові. А після обіду відбулися Загальні збори Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка, на яких Головою товариства вдруге було обрано Богдана Лепкого.

Про велелюдність святкувань 18 березня 1933 року в Станіславові (Івано-Франківську свідчить той факт, що до театру «Сокіл» на 460 місць прийшло понад 1000 шанувальників творчості митця, «що виповнили битком залю». Вступний реферат виголосив проф. Юліан Чайківський. Велике захоплення у слухачів викликали пісні у виконанні М. Голинського та декламації Ю. Геника-Березовського. Хор станіславівського «Бояна» співав спеціально до цієї нагоди написану композицію проф. О. Залеського до вірша Б. Лепкого «Осінь». Окрему частину концерту складала інсценізація циклу «Ноктюрн» Б. Лепкого. На завершення дійств д-р Ю. Олесницький від імені громадянства Станіслава вручив ювілярові вінок

із срібних лаврових листків, на кожному з яких було вигравірувано назви усіх українських товариств міста.

За велику творчу і громадську працю на ниві українсько-польських взаємин склали свій поклін Б. Лепкому і українці Польщі, відзначивши ювілей письменника у Кракові 20 листопада 1932 року. Свято на честь ювіляра розпочалося богослужінням у греко-католицькій церкві св. Норберта, яке відправили о. Кузьма та о. Хрущ. О. Хрущ у своїй проповіді наголосив на національній складовій творчості та науковій діяльності автора «Мазепи». Після відправи в церкві відбулася урочиста академія у приміщенні театру «Багателя», великий зал якого був «по береги» заповнений прихильниками творчості ювіляра. Як зазначається у репортажі, надрукованому у журналі «Рідна Школа», сцена була прибрана українськими килимами і рушниками, а також «бюстом ювілята (роботи артистки Мілянівської)» [Ювілей 1932: 323]. Академію відкрив проф. І. Зілинський, а реферат про творчість письменника виголосив доктор В. Безушко. Наступними були привітання від українських установ та організацій, які виголошували ред. В. Мудрий, радн. Цибяк, інж. Я. Мохнацький, о. Хрущ, а також «представниця з рідного села ювілята» [Ювілей 1932: 323]. Окрім того, на свято надійшло понад тисячу вітальних телеграм. Краківська філія «Просвіти» видала з нагоди ювілею Б. Лепкого поштові картки з портретом письменника, а мистецький гурток «Зарево», яким опікувався поет, в залі «Просвіти» влаштував виставку українських художників та скульпторів, на якій були представлені і роботи ювіляра.

Українська громада в Німеччині теж не могла пропустити ювілей Б. Лепкого, щоб не згадати його старань для української справи, які він робив на німецькому терені. Десять років свого життя (листопад 1915 – лютий 1926) Б. Лепкий провів у Німеччині, як сказав д-р Зенон Кузеля у промові, виголошеній на святковій академії, присвяченій 60-річчю письменника, в Українським науковим інституті в Берліні «... працюючи невтомно, з повним запалом та ще повнішим серцем, для нашої спільної, однаково усім нам дорогої української справи та вибиваючи на всьому глибоку та виразну печать свого небуденного духа» [Кузеля: 1933].

Так у загальних рисах представлені святкування на честь 60-річчя Б. Лепкого як в Україні, так за її межами. Роль Б. Лепкого в утвердженні і торжестві ідеї української державної соборності є особливо важливою. За свої заслуги у царині української літератури, громадсько-культурній діяльності, вихованні цілого покоління національно свідомих людей Б. Лепкий заслужив на такий пошанівок як у ті часи, так і в час незалежності України.

Література: *Дзвони 1933:* Дзвони. Літературно-наковий журнал. – 1933. – Ч. 2.; *Коритко 2000:* Коритко Р. Від передгрозя до громовиці. (Роман з життя Богдана і Левка Лепких). – Львів, 2000. – 296 с.; *Кузеля 1933:* Кузеля З. Богдан Лепкий у Німеччині (листопад 1915 – лютий 1926). Промава на святковій академії в «Українським науковим інституті» в Берліні // Діло. – 1933. – 7 липня.; *Лев 1976:* Лев В. Богдан Лепкий. 1872 – 1941. Життя і творчість // Записки НТШ. – Т. СХСШ. – Нью-Йорк – Париж – Сідней - Торонто, 1976. – 329 с.; *Лепкий 1997:* Лепкий Б. Твори в 2 т. – Т. 1. Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. – К.: Наукова думка, 1997. – 845 с.; *Сагайдачний 1932:* Сагайдачний П. Богданові Лепкому на його ювілей у Бережанах // Новий час. – 1932. – 31 грудня.; *Smal-Stocki 1933:* Smal-Stocki R. Bohdan Łepki // Wiedomosci Literackie. – 1933. – 22. 02.; *Ювілей 1932:* Ювілей Богдана Лепкого // Рідна школа. – 1932. – 1 грудня. – Ч. 23. – С. 322 – 323.; *Jubileusz prof. Łepkiego* // Głos narodu. – 1932. – 22. 11.

В статтє на онованнн материалов из фондов музея Б.Лепкого освещается празднование 50-летия писателя. Особое внимание обращено на юбилейные мероприятия в Бережанах, Рогатине, Львове, Крокове.

Ключевые слова: юбилей, академия, афиша, памятник, ви́лла «Богдановка», Богдан Лепкий.

Іван Зуляк, проф. (Тернопіль)

ББК 83.34 (4УКР)

УДК 82.09

Листування Богдана Лепкого з Олександром Барвінським

У статті проаналізовано важливий аспект епістолярної спадщини – листування Б. Лепкого, талановитого поета, прозаїка і публіциста, критика і літературознавця, видавця-текстолога, перекладача, професора Ягеллонського університету, сенатора польського сейму з О. Барвінським, відомим громадсько-політичним діячем, істориком літератури, мемуаристом та публіцистом.

Ключові слова: епістолярний жанр, Олександр Барвінський, Богдан Лепкий, листування, епістолярна спадщина, товариські взаємини.